

О. Берназ-Лукавецька,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДТРИМКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В БОРОТЬБІ З ПАНДЕМІЄЮ COVID-19 : СВІТОВІЙ ДОСВІД

Малий та середній бізнес завжди відіграє важливу роль в економіці будь-якої держави, особливо нині під час пандемії. Пандемія COVID-19 стала безпрецедентною загрозою соціально-економічному життю країн усього світу. У пресі регулярно публікуються тривожні статистичні дані, які допомагають зрозуміти масштаби втрат, зокрема про кількість хворих і померлих від COVID-19.

Задля захисту здоров'я і благополуччя населення більшість країн вжили надзвичайних заходів, які часто супроводжувалися значними втратами для місцевої та національної економіки. Бізнес зіткнувся із втратою доходів та банкрутством, що призвело до втрати мільйонів робочих місць або скорочення співробітників [1].

Нині більшість країн готується до чергового спалаху епідемії унаслідок поширення нового штаму Дельта, який вважають серйознішим і вразливим. Зокрема в інформаційній записці № 67 від 11 серпня 2021 року містяться як позитивні, так і негативні аспекти пандемії COVID-19, серед яких є такі: рівень смертності може впасти до нового мінімуму, тоді як кількість випадків захворювання почне стрімко зростати; кількість госпіталізацій може різко знизитися в одному регіоні та досягти критичної позначки в іншому; криза COVID-19 та подальший перехід до гібридних моделей роботи прискорили потребу в нових

навичках робочої сили, особливо в соціальних, емоційних і когнітивних здібностях [2]. Ці зміни вплинуть насамперед у нашій державі на роботу фізичних осіб (підприємців) та юридичних осіб.

Підприємці стикаються з багатьма проблемами, зокрема з неграмотністю самих підприємців, прогалинами в податковому законодавстві, високими кредитними ставками фінансових установ, браком економічних ресурсів, несумлінністю з боку великого бізнесу. До них наразі додається ще й головна проблема – здійснення підприємницької діяльності під час пандемії.

Рішення цих проблем є найважливішим завданням держави. Держава зацікавлена в розвитку малого бізнесу та стимулює його шляхом надання певних податкових пільг. Як ми бачимо, пандемія внесла свої вагомні корективи. Можливість розвитку малого та середнього бізнесу зупинена спалахом коронавірусу спочатку в січні 2020 року, потім – у жовтні 2020 та березні 2021 років. Кількість хворих зростає з кожним днем. ВОЗ оголосила всесвітню пандемію: заражені коронавірусом люди виявлені всюди. Більшість держав зробили безпрецедентні заходи безпеки, ізолювавши низку населених пунктів. Але в інших країнах, особливо в Італії, Ірані, Франції, Німеччині, США, ситуація нині стабільна, але очікується новий спалах.

Цікавим моментом є розгляд того, які саме заходи введені державами задля підтримки бізнесу. Так, у Великобританії компаніям були надані кредитні гарантії на £330 млрд (\$400 млрд). Максимальний розмір кредиту планують збільшити з £1,2 млн до £5 млн (з \$1,5 до \$6 млн), за такої умови відсотки можна буде не виплачувати протягом перших шести місяців. Малі підприємства роздрібною торгівлі, готельного й туристичного бізнесу під час епідемії звільняються від податку на комерційну діяльність. Британцям, які зазнають фінансових труднощів, надаватиметься тримісячна відстрочка з іпотеки. Малий бізнес може відшкодувати 14 днів лікарняних (близько £200 в день) за кожного співробітника. Але уряд попередив, що компенсації можуть прийти протягом декількох місяців, оскільки процедура повернення ще не розроблена. Державою також здійснюється підтримка орендарів на суму £1 млрд. Серед заходів – 100% компенсація оренди для рітейлерів, якщо вартість нерухомості більше £51 тисячі, а також компаній у сфері дозвілля і готельного бізнесу. Якщо вартість нерухомості менше £15 тисяч, компанія має право на грант у розмірі £10 тисяч. Для компаній, закритих на час пандемії, держава надасть безпроцентні позики строком до 12 місяців для відновлення бізнесу.

У Німеччині 23 березня 2020 року уряд ФРН прийняв пакет допомоги приватним підприємцям та компаніям, а також різним групам населення, які значною мірою можуть постраждати від наслідків поширення нового коронавірусу. Загальний обсяг державної підтримки може перевищити €750 млрд. Це безпрецедентний за масштабами пакет допомоги компаніям. Зокрема, створено фонд допомоги великим підприємствам на €600 млрд (водночас держава залишає за собою право в разі потреби викуповувати частку у стратегічно

важливих компаній). Невеликі фірми та приватні підприємці можуть отримати прямі субсидії розміром до €15 тис. На такі цілі виділено €50 млрд. 23 березня Мінекономіки ФРН започаткувало спеціальну програму за державною банківською групою Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW), через яку бізнес може отримати необмежені кредити.

Орендодавцям забороняється розривати договори з наймачами, які внаслідок фінансових труднощів через ситуацію з пандемією не можуть заплатити орендну плату.

Компанії, які ввели скорочений робочий час для співробітників, можуть отримати компенсацію від уряду, щоб не допустити звільнень, зокрема компанії можуть попросити в держави відстрочку податкових платежів.

В Італії 11 березня 2020 року Рада міністрів країни ухвалила рішення щодо виділення €25 млрд на підтримку сімей і компаній в умовах надзвичайної ситуації. Виплати за позиками та іпотечними кредитами бізнесу та населенню припинені – їх покривають держгарантії для банків. Для італійців, які не можуть працювати через карантин, передбачені спеціальні виплати. Працюючим батькам пропонується спеціальний ваучер на €600 для компенсації послуг няні, доступний сім'ям із дітьми молодше 12 років. Батьки, які працюють у приватному секторі, можуть оформити оплачувану відпустку та отримати до 50% надбавки, якщо в сім'ї є дитина віком до 12 років. Усі працівники із загальним доходом не більше €40 тис. на рік, які продовжують працювати в умовах карантину та надзвичайної ситуації, зможуть отримати невеликий бонус – до €100. Фірмам, оборот яких знизився на 25% та більше, держава частково компенсує збитки. Розмір компенсації поки що не визначений. Само зайняті особи та фрілансери з іпотекою можуть призупинити виплати з неї на термін до 18 місяців,

якщо можуть довести, що їхні доходи знизилися на третину й більше.

У Польщі антикризовий пакет становив близько 212 млрд злотих (€46,2 млрд). Частина призначається підприємцям та передбачає, серед іншого, кредитні гарантії, мікрокредити, операційний лізинг для транспортногo сектора. Компаніям, які намагаються уникнути звільнень співробітників, будуть виплачувати 40% фонду заробітної плати; працівникам надана відстрочка із соціальних виплат. На підтримку системи охорони здоров'я спрямовано 7,5 млрд злотих (€1,6 млрд).

У Франції 21 березня 2020 року уряд оголосив про виділення €45 млрд на допомогу збитковим підприємствам, а також на виплати допомоги частково безробітним працівникам. Запроваджена також державна гарантія під банківські кредити підприємств із розміром фонду €300 млрд. Дрібні промислові й торгові підприємства отримали допомогу в розмірі €1500. Головному управлінню цивільної авіації виділили €500 млн на заходи щодо поліпшення стану авіакомпаній, які потерпають збитків від заборони на польоти в інші країни.

У США 18 березня 2020 року президент Дональд Трамп підписав закон про надання фінансової допомоги постраждалим від спалаху коронавірусу на суму \$100 млрд. Цей закон містить положення про оплачувану відпустку працівникам на випадок надзвичайних обставин, а також про безкоштовне тестування на вірус. Витрати зобов'язані відшкодувати страхові компанії, системи медичного страхування Medicare (для літніх людей) і Medicaid (для мало-забезпечених). Закон також зобов'язав компанії із чисельністю менш ніж 500 співробітників оплачувати до двох тижнів відпустку через хворобу, якщо співробітник захворіє коронавірусом. Окрім того, співробітникам дозволили взяти відпустку на 10 тижнів із виплатою двох тре-

тин зарплати. За законом виділена допомога з безробіття для бюджетів штатів строком на шість місяців. 25 березня 2020 року Сенат схвалив пакет стимулюючих економіку заходів у розмірі \$2 трлн. Зокрема, \$500 млрд планується перерахувати до фонду підтримки компаній, міст і штатів, із них \$25 млрд – авіакомпаніям і \$17 млрд – стратегічно важливим підприємствам. Уряд має намір виплатити \$500 млрд американцям із доходом до \$75 тис. на рік (\$1,2 тис. кожному дорослому і \$500 кожній дитині). За підтримки малого бізнесу на окремі заходи щодо податкових канікул виділяється \$350 млрд, на розширене страхування безробіття – \$250 млрд, власне на боротьбу з коронавірусом – \$46 млрд. Окрім того, ще \$4 трлн. згодом виділить Федеральна резервна система.

У Росії за даними звіту, проведеного Forbes, майже 40% бізнесменів, які пережили весняні коронавірусні обмеження, вирішили більше не займатися бізнесом, а більше половини представників малого та середнього бізнесу не чекають повернення до докризових показників раніше, ніж через рік. Серед компаній, які брали участь в опитуванні НАФД та Forbes, 54% мали легальну можливість працювати під час карантину, 46% такої можливості були позбавлені. Крім того, 36% із них повідомили про скорочення кількості постачальників, 24% – скоротили філії та точки продажів, 22% – скоротили персонал або відправили співробітників у відпустку за свій рахунок [4].

Хотілося б детально зупинитись окремо на ситуації у деяких державах.

Цікавою склалася ситуація в Іспанії – другій європейській країні після Італії за масштабами епідемії. У країні тимчасово скорочено близько 100 тисяч осіб, серед них більшість становлять зайняті в роздрібній торгівлі, промисловості та готельному бізнесі. Загальний обсяг антикризового пакету країни – €214 млрд,

що становить близько 20% річного ВВП, €117 млрд – це державні гроші, решта – приватні.

Особливості допомоги бізнесу та громадянам під час пандемії такі:

- з'явилася можливість відстрочки податкових платежів для само зайнятих, малого та середнього бізнесу (за це відповідає іспанське податкове агентство);

- можливе перенесення платежів за позиками, наданими Генеральним секретаріатом із промисловості;

- €100 млрд надані підприємствам у формі гарантованих кредитів;

- працівники отримали допомогу з безробіття, навіть якщо вони не платили страхові внески;

- компаніям скасовані податки за тимчасово скорочених співробітників. Заборонено звільняти працівників, змушених сидіти вдома, щоб доглядати за дітьми або літніми родичами;

- скороченим особам або особам, які втратили свої доходи, дозволено відкласти платежі з іпотеки та комунальні послуги;

- всім самозайнятим особам (близько 3 млн іспанців) дозволено зупинити бізнес унаслідок «форс-мажорних обставин». Вони можуть отримувати допомогу, аналогічну виплатам безробітним;

- державному кредитору Instituto de Credito Oficial надані додаткові кошти для видачі кредитів компаніям та фрілансерам у найбільш постраждалих секторах економіки, включаючи туризм і транспорт.

Аналізуючи ситуацію в Ірландії, можна виділити такі позитивні моменти допомоги з боку держави населенню та суб'єктам господарювання:

- можливість відстрочки виплати податків для підприємств, що постраждали від епідемії коронавірусу;

- можливість скорочення робочого часу співробітників. Уряд планує повернути витрати компаніям, які виплачують принаймні часткову зарп-

лату співробітникам під час пандемії;

- держава надає гарантовані кредити на суму до €1 млн терміном до 7 років і компенсує банкам 80% виданого капіталу в разі банкрутства компанії;

- запускаються спеціальні кредити для мікропідприємств;

- Ірландська стратегічна банківська корпорація почне видавати кредити на суму до €1,5 млн;

- прийнято пакет заходів щодо порятунку та реструктуризації вразливих, але життєздатних компаній, яким необхідно відновити свій бізнес;

- самозайнятим особам, які втратили бізнес, а також звільненим співробітникам виплачується €203 на тиждень;

- організації Enterprise Ireland, IDA Ireland, Local Enterprise Office і Údarás na Gaeltachta надають гранти для створення інновацій, диверсифікації ринків і ланцюжків поставок, а також підвищення конкурентоспроможності компаній і стартапів [5].

Наступною країною, яку ми розглянемо, є Данія. Уряд Данії погодився покрити витрати на заробітну плату співробітникам приватних компаній, якщо ці компанії не звільняють людей. Якщо компанія повідомляє про те, що вона повинна звільнити 30 відсотків своїх робочих або звільнити не менше 50 осіб, уряд погоджується брати на себе 75 відсотків заробітної плати робітників (до 3288 доларів на місяць). Окрім того, роботодавці отримують компенсацію за виплату допомоги хворим співробітникам. Працівники можуть отримувати додаткову допомогу з безробіття. До того ж держава погодилася компенсувати компаніям їхні фіксовані витрати, зокрема оренду та договірні зобов'язання залежно від рівня втрати доходів [6]. Державою гарантується 70% нових кредитів банків приватним компаніям. Антикризовий пакет оцінюється в 13% ВВП країни.

Звісно, наша країна також запровадила низку заходів у період

пандемії. Серед них можна виділити такі: податкові преференції, підтримка малого та середнього бізнесу, надання допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, кредитні канікули, інформаційна підтримка бізнесу, зокрема агробізнесу.

Розглянемо детальніше кожен захід окремо. До податкових преференцій відносяться:

- звільнення від сплати та нарахування податку на нерухомість за житлові приміщення, а також плати за землю, що використовується в господарській діяльності;

- обмеження застосування деяких штрафів за порушення податкового законодавства суб'єктами господарювання;

- надання дозволу фізичним особам-підприємцям не заповнювати книгу обліку доходів на період локдауну;

- накладений мораторій на проведення більшості фактичних і документальних перевірок;

- звільнення суб'єктів господарювання від сплати ПДВ у разі завезення товарів, необхідних для боротьби з коронавірусом;

- збільшення для фізичних осіб-підприємців 1, 2 та 3 груп лімітів річного доходу (вони становитимуть 1 млн, 5 млн та 7 млн гривень відповідно);

- відтермінування введення РРО для всіх категорій платників податків за спрощеною системою;

- впровадження нульової ставки акцизного податку та спрощення системи обліку продукції для державних підприємств, які виробляють дезінфектори або іншу подібну продукцію на основі спирту.

Підтримка малого та середнього бізнесу за Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хво-

роби (COVID-19)» № 540-IX, ухваленим 30.03.2020 р., надає можливість власникам малого та середнього бізнесу, які мають у своєму штаті найманих працівників, отримати допомогу з часткового безробіття. Кошти надаються регіональними центрами зайнятості [7].

Надання допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів на підставі Закону України „Про надання допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2” від 30.03.2021 № 1358-IX містить можливість надання допомоги в 2021 році одноразово в сумі 8 тис. гривень. Окрім гарантованої державою допомоги, фізичні особи-підприємці та їхні наймані працівники можуть також одержати підтримку від місцевої влади, зокрема додаткові виплати з місцевого бюджету, в тому випадку, якщо орган місцевого самоврядування ухвалить таке рішення [8].

Наступним позитивним моментом для підприємців є надання кредитних канікул під час дії карантину. Так, Національний банк України рекомендував будь-яким фінансовим установам ввести для бізнесу та населення особливий пільговий період обслуговування кредитів під час дії карантину. Банки мають декілька варіантів реструктуризації кредитів за кредитними договорами: капіталізація відсоткових платежів або часткове чи повне звільнення від сплати тіла кредиту на час карантину з відповідним подовженням кредиту. Будь-який із вищезазначених варіантів обирається в індивідуальному порядку після звернення боржника (або його довіреної особи) до банку. Також під час дії карантину заборонено застосовувати будь-які штрафні санкції за прострочення виконання зобов'язань щодо кредиту.

Підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що пандемія спровокувала масштабну кризу, яка зачепила всю світову економіку. Кожна країна світу відчуває негативний вплив коронавірусу на фінансову та економічну системи. Тому дуже важливим є запозичення позитивного досвіду більшості країн і заходів, що використовуються в малому та середньому бізнесі під час боротьби з коронавірусом для подальшого впровадження їх у нашу українську систему.

У статті досліджено проблеми, які відчуває малий та середній бізнес унаслідок пандемії коронавірусу COVID-19. Малий та середній бізнес завжди відіграє важливу роль в економіці будь-якої держави. Пандемія COVID-19 є безпрецедентною загрозою соціально-економічному життю країн усього світу. Регулярно публікуються тривожні статистичні дані, які допомагають зрозуміти масштаби втрат, зокрема кількість хворих і померлих від COVID-19. Нині більшість країн готується до чергового спалаху епідемії унаслідок поширення нового штаму Дельта, який вважають серйознішим і вразливим порівняно з попередніми. Саме тому актуальним є детальний аналіз усіх заходів, за допомогою яких інші держави світу долають цю проблему.

У статті зазначено, що такими заходами є заборона звільняти працівників, змушених сидіти вдома під час догляду за дітьми або літніми родичами; скороченням особам або особам, які втратили свої доходи дозволено тимчасово не здійснювати платежі з іпотеки та комунальні послуги; орендодавцям забороняється розривати договори з наймачами, які внаслідок фінансових труднощів через ситуацію з коронавірусом неспроможні заплатити орендну плату; надання спеціальних виплат (спе-

ціальні ваучери). Окрему увагу приділено Україні, де також проведена низка заходів у період пандемії. Нами виділені такі заходи: податкові преференції, підтримка малого та середнього бізнесу, надання допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, кредитні канікули, інформаційна підтримка бізнесу, зокрема агробізнесу. Національний банк України рекомендував будь-яким фінансовим установам ввести для бізнесу та населення особливий пільговий період обслуговування кредитів у період дії карантину. Банки пропонували декілька варіантів реструктуризації кредитів за кредитними договорами, серед яких основними є капіталізація відсоткових платежів, часткове або повне звільнення від сплати тіла кредиту на час карантину з відповідним його продовженням.

Ключові слова: пандемія, фізичні особи-підприємці, COVID-19, малий та середній бізнес, кредит.

Bernaz-Lykvetskaya O. On the question of supporting small and medium-sized business in the fight against the COVID-19 pandemic: world experience

The article examines the problems experienced by small and medium-sized businesses in connection with the COVID-19 coronavirus pandemic. Small and medium-sized businesses always play an important role in the economy of any country. The COVID-19 pandemic has become an unprecedented threat to the socio-economic life of countries around the world. Alarming statistics are published regularly to help understand the extent of the losses, including the number of patients and deaths from COVID-19. Today, most countries are preparing for another outbreak of a new strain – Delta, which is considered more serious

and vulnerable than the previous ones. That is why it is important to consider in detail all the means by which other countries in the world overcome this problem. The article analyzes that such means include a ban on dismissing employees who are forced to stay at home to care for children or elderly relatives; laid-off persons or persons who have lost their income are allowed to defer mortgage payments and utilities; landlords are prohibited from terminating contracts with tenants who, due to financial difficulties due to the coronavirus situation, will not be able to pay the rent; providing special payments (special vouchers). Particular attention is paid to Ukraine, where a number of measures were also taken during the pandemic. The following can be distinguished: tax preferences, support for small and medium-sized businesses, assistance to insured persons for the period of restrictive anti-epidemic measures, credit vacations, information support for business, including agribusiness. Thus, the National Bank of Ukraine recommended to any financial institutions to introduce for businesses and individuals a special grace period for loan servicing during the quarantine period. Banks offered several options for restructuring loans under loan agreements, among which the main ones are: capitalization of interest payments or partial or complete exemption from payment of the loan

body for the period of quarantine with a corresponding loan extension.

Key words: pandemic, natural persons-entrepreneurs, COVID-19, small and medium business, credit.

Література

1. Бизнес и права человека во время пандемии COVID-19. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/BusinessAndHR-COVID19_ru.pdf
2. Covid-19: Implications for business. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/risk-and-resilience/our-insights/COVID-19-implications-for-business>
3. Какие меры для поддержки экономики вводили в разных странах в связи с коронавирусом. URL: <https://tass.ru/info/8088363>
4. Ушли с рынка, потеряли выручку, сократили сотрудников: как малый бизнес пережил карантин. URL: <https://www.forbes.ru/biznes/404179-ushlis-rynka-poteryali-vyruchku-sokratilisotrudnikov-kak-malyu-biznes-perezhil>
5. Как в мире гасят экономические последствия коронавируса. URL: <https://smebanking.news/ru/24952-kak-v-mire-gasyat-ekonomicheskie-posledstviya-koronavirusa/#5>
6. Denmark's Idea Could Help the World Avoid a Great Depression. URL: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/03/denmark-freezing-its-economy-should-us/608533/>
7. Постанова КМУ від 03.02.2021 р. №74 «Про затвердження порядку надання допомоги по частковому безробіттю». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74-2021-%D0%BF#Text>
8. Програми підтримки бізнесу. URL: <https://covid19.gov.ua/prohramy-pidtrymky-biznesu>